

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації

Богданової Ганни Сергіївни

“Довіра як фактор соціально-економічного розвитку”

яка подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

за спеціальністю 051 Економіка

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи

Здобувач Богданова Ганна Сергіївна виконала у повному обсязі індивідуальний план освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії. Освітня програма у обсязі 46 кредитів ECTS виконана у повному об'ємі. Здобувач успішно склав чотири заліки та сім іспитів з наступних дисциплін:

Заліки:

1. Філософські засади та методологія наукових досліджень - 90 балів;
2. Інтелектуальні системи аналізу даних - 95 балів;
3. Підготовка наукових публікацій та презентацій результатів досліджень - 95 балів;
4. Педагогічна практика - 95 балів;

Іспити:

1. Іноземна мова (англійська) - 96 балів;
2. Сучасна теоретична економіка - 82 бали;
3. Методологія та практика вимірювання економічних процесів - 90 балів;

4. Соціальна відповідальність- 90 балів;
5. Моделі економічної динаміки - 97 балів;
6. Теорія ігор та її застосування в економічному аналізі - 98 балів;
7. Податки та податкова політика - 95 балів.

У процесі навчання здобувач отримав усіх компетентностей, теоретичних знань, умінь і навичок, визначених Стандартом вищої освіти третього науково-освітнього рівня за спеціальністю 051 Економіка.

Всі заплановані види робіт було виконано своєчасно.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження

Довіра як фактор соціально-економічного розвитку стає одним з ключових нематеріальних ресурсів, що визначає ефективність взаємодії між економічними агентами, якість функціонування соціальних та економічних інституцій. Будучи властивістю поведінки економічних агентів, довіра проявляється в їх діяльності, усіх економічних відносинах, транзакціях в різних сферах економіки та бізнесу. Цифрова трансформація життя суспільства мультиплікує витрати на захист інформації і страхування ризиків, які пов'язані із відсутністю або низьким рівнем довіри. І навпаки, довіра виступає каталізатором співробітництва, об'єднанням зусиль в суспільстві в цілому чи в будь-якій його спільноті і таким чином сприяє зростанню синергетичних ефектів діяльності економічних агентів. У кінцевому рахунку вплив довіри відбувається в різних аспектах соціально-економічного розвитку.

Чисельні спроби науковців розкрити її роль у соціально-економічних процесах принесли багато теоретичних та прикладних результатів, які створюють певний бекграунд у дослідженні даної проблематики. Разом з цим, слід відзначити, що сучасних дослідженнях відсутній усталений теоретико-емпіричний консенсус щодо формування довіри, характеру та

наслідків її впливу на соціально-економічний розвиток. Існуючі підходи відрізняються за рівнем аналізу, методологічними підходами та способами операціоналізації довіри.

Емпірична перевірка гіпотези взаємозв'язку між рівнем довіри, економічним зростанням, ефективністю інституцій, добробутом населення залишаються неповною. Недостатньо дослідженими є також питання походження довіри, її детермінант на різних рівнях соціально-економічної систем. Враховуючи можливості сучасних технологій аналізу даних особливої актуальності набуває залучення методів комп'ютерного і математичного моделювання, здатних поглибити дослідження процесів поширення довіри та її впливу на різні аспекти соціально-економічного розвитку.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється потужним і різноманітним впливом довіри, її міжособистісних й інституційних видів на широке коло економічних процесів і явищ на тлі недостатнього ступеня розробленості окремих аспектів її взаємозв'язків із соціально-економічним розвитком.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язано з планами науково-дослідних робіт економічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Певні наукові результати дисертаційної роботи виконано у межах двох планових науково-дослідних робіт економічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна:

1) «Довіра як фактор соціально-економічного розвитку в умовах інформаційного суспільства» (державний реєстраційний номер

ДР0116U005038), де здобувачкою виконано підрозділ «Кластерний аналіз показників міжособистісної довіри, інституційної довіри, ВВП і HDI»,

2) «Кібернетичні засади управління соціально-економічними системами» (державний реєстраційний номер ДР0124U005272), де здобувачка виконала статистичний аналіз взаємозв'язків міжособистісної довіри і добробуту населення.

4. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна

Наукова новизна дослідження полягає в міждисциплінарному методологічному підході до оцінки довіри як фактору соціально-економічного розвитку, який поєднує теоретичний аналіз, емпіричну перевірку гіпотез та сучасні методи інтелектуального аналізу даних.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у наступному:

вперше:

- на основі синтезу положень індивідуалістичної та суспільної теорій довіри теоретично обґрунтовано та емпірично перевірено із застосуванням методів машинного навчання гіпотезу про двосторонній причинно-наслідковий зв'язок між соціально-економічним розвитком і міжособистісною довірою, сутність якого в тому, що на низьких рівнях довіра виступає результатом розвитку: його досягнення формують довіру, сприяють її укріпленню у суспільстві; після досягнення певного рівня включається зворотній зв'язок: довіра стає ресурсом, фактором, який сприяє соціально-економічному розвитку;

дістали подальшого розвитку:

- теоретичне та емпіричне обґрунтування зв'язку між міжособистісною довірою та певними показниками соціально-економічного розвитку: на підставі вибірки із 73 країн світу доведено наявність та значущість середньої сили позитивних зв'язків довіри із ВВП на душу населення, індексом людського розвитку, показником несприйняття корупції, індексом економічної свободи, зокрема, найбільш тісний зв'язок з індексом людського капіталу;
 - обґрунтування детермінант міжособистісної та інституційної довіри: шляхом побудови класифікаційних моделей із різними наборами детермінант обґрунтовано, що для обох видів довіри найвищу точність дають моделі із змішаним складом індивідуальних та суспільних предикторів;
 - теоретичні положення щодо ефектів високої довіри, які перешкоджають соціально-економічному розвитку: систематизовано її негативні наслідки для спільноти - це ризики прийняття неефективних рішень, авторитарності і обмеження індивідуального розвитку; для зовнішнього середовища - дискримінація аутсайдерів, перешкоджання мобільності трудових ресурсів; для суспільства у цілому локалізація довіри має ризики заміщення інституційних форм довіри і фрагментації суспільства.
 - уявлення про механізм впливу цифрової довіри на розвиток електронної комерції та поширення систем штучного інтелекту і основних ризиків, пов'язаних з цифровою довірою: феномен «ілюзорної правди», формування «фільтруючих бульбашок», недостатня прозорість цифрового контенту;

удосконалено:

- підхід до розкриття ролі довіри у формуванні консенсусу громадської думки з питань соціально-економічної політики: на підставі мережевої моделі довіри показано можливості досягнення бажаного консенсусу з урахуванням заданої структури довіри, зокрема для певних структур мережі результат доведено за допомогою математичного моделювання.

5. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються

Зміст дисертаційної роботи, опубліковані наукові праці автора та їх апробація дають підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дослідженні, є обґрунтованими та достовірними. Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується використанням сучасних теоретичних підходів, опрацюванням значної кількості наукових джерел та критичним аналізом існуючих наукових концепцій і результатів попередніх досліджень, коректним використанням сучасних якісних та кількісних методів наукового дослідження, зокрема математичного та комп'ютерного моделювання, інтелектуального аналізу даних.

Теоретичну основу дисертації становлять наукові положення сучасної економічної теорії, зокрема досягнення інституційної економіки, експериментальної та поведінкової економіки, теорії соціального капіталу, що дозволило комплексно дослідити обрану проблематику. Достовірність та об'єктивність отриманих результатів підтверджується використанням статистичної інформації з офіційних джерел, аналітичних матеріалів міжнародних організацій, застосуванням сучасного методичного забезпечення наукових досліджень. У процесі виконання дисертаційного

дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, системного та структурного аналізу, , математичного і комп'ютерного та моделювання, економіко-статистичні методи, методи машинного навчання, що забезпечило ґрунтовність і доказову базу дослідження.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, логічно випливають із проведеного теоретичного та емпіричного аналізу. Отримані результати характеризуються внутрішньою узгодженістю, достатнім рівнем аргументованості та підтверджуються результатами проведених досліджень.

Основні результати дисертаційної роботи апробовано у наукових публікаціях автора, під час участі у наукових конференціях та семінарах. Практичні рекомендації, розроблені у межах дослідження, пройшли апробацію та частково впроваджені у діяльність відповідних організацій, що підтверджується відповідними документами.

Отже, наукові положення, висновки та рекомендації, які виносяться на захист, є достатньо обґрунтованими, достовірними та мають теоретичну і практичну значущість.

6. Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що обґрунтуванні у ньому положення і отримані результати створюють наукові засади формування політики соціально-економічного розвитку із залученням фактора довіри. Запропоновані підходи дозволяють здійснювати комплексний аналіз рівня міжособистісної та інституційної

довіри в суспільстві. Висновки, що сформульовані у дисертації, можуть бути використані у практичній діяльності органів державного управління, аналітичних центрів, підприємств та організацій під час розроблення стратегій соціально-економічного розвитку, формування ефективних механізмів взаємодії між економічними агентами та підвищення рівня інституційної довіри. Прикладні аспекти дослідження, як вплив довіри на розвиток е-комерції, властивості і загрози цифрової довіри, негативні ефекти високої довіри, можуть бути корисними для підприємництва і управління бізнесом з метою підвищення ефективності діяльності.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у практичній діяльності громадської організації «МІРГ» (довідка № 37 від 30.06.2025 р.), а також використовуються у навчальному процесі Харківського національного університета імені В.Н. Каразіна, зокрема у викладанні дисциплін “Теорія ігор та її застосування в економічному аналізі”, “Податки та податкова політика” підготовки бакалаврів ОПП Економічна кібернетика, магістрів ОПП Прикладна економіка (С1.01. Економіка); здобувачів ступеня доктора філософії за ОНП Економіка.

7. Повнота викладення матеріалів в роботах, опублікованих автором

Представлені на захист наукові результати, висновки та пропозиції отримані автором самостійно. За темою дисертації опубліковано 9 наукових праць, серед яких: 1 стаття у наукових видання в наукометричній базі даних Scopus, 4 статті у періодичних наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України та 4 тези доповідей у матеріалах конференцій апробаційного характеру.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових виданнях в наукометричній базі даних Scopus:

1. Merkulova, T., Bohdanova, H. (2021) Determinants of social trust: Analysis using machine learning methods. Machine Learning Methods and Models, Predictive Analytics and Applications. CEUR Workshop Proceedings. Volume 2927, 2021, Pages 108-124.

URL: <https://ceur-ws.org/Vol-2927/>

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Богданова, Г. (2020). Міжособистісна довіра та соціально-демографічні показники: аналіз даних World Values Survey. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна», (98), 139-144.

DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2020-98-14>

URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/161003>

2. Богданова, Г. (2021) Моделювання довіри: ймовірнісний підхід. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, серія «Економічна» (100), 97-107.

DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2021-100-10>

URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/17620>

3. Меркулова Т.В., Богданова Г.С. (2025). Міжособистісна довіра і добробут населення: статистичний аналіз взаємозв'язків показників. Бізнес Інформ. 2025. №10. С. 238–245.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-10-238-245>

URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2025&abstract=2025_10_0_238_245

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Меркулова, Т., Богданова, Г. (2016) Довіра і соціально-економічний розвиток: кластерний аналіз зв'язку показників. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна», (91), 74-79 (категорії «Б»).

URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/8654>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Merkulova, T., Bohdanova, H. Determinants of social trust: analysis using machine learning method. p. 108. CEUR Workshop, Machine Learning Methods and Models, Predictive Analytics and Applications. 9 квітня 2021 р. м. Харків, 2021.

URL: <https://ceur-ws.org/Vol-2927/>

2. Богданова Г.С. Довіра і соціально-економічний розвиток: статистичний аналіз взаємозв'язків показників. с. 23-25. Тези доповідей. XIII Всеукраїнська науково-практична конференція Форум молодих економістів-кібернетиків "Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід". 21-22 листопада 2025 р. м. Львів, 2025. 346 с. (сертифікат № 13-2025/010 від 21-22 листопада 2025 р.)

URL: <https://econom.lnu.edu.ua/conference-forum-molodykh-ekonomistiv-kibernetykiv>

3. Merkulova T., Bohdanova H. Довіра в умовах цифрової трансформації економіки. с. 396-400. Тези доповідей. VI International Scientific and Practical Conference "Science and education: synergy of innovation". 2026. 425 с. (сертифікат від 26-28 січня 2026).

URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-education-synergy-of-innovation-26-28-01-2026-berlin-nimechchina-arhiv/>

4. Merkulova T., Bohdanova H. Роль довіри у реалізації цілей сталого розвитку. с. 469-472. Тези доповідей. X International Scientific and Practical Conference «Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences». 23 січня 2026. м. Вінниця, Україна; м. Відень, Австрія, 1084 с. (сертифікат від 23 січня 2026 р.).

URL:<https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/23.01.2026>

Наукові праці Богданової Ганни Сергіївни належним чином розкривають зміст наукових положень, висновків, рекомендацій і пропозицій, викладених у дисертаційному дослідженні. Ці наукові досягнення є особистим внеском автора і відображені у повному обсязі відповідно до вимог.

8. Апробація матеріалів дисертації

Основні результати дослідження представлено та обговорено на наступних конференціях: XIII Міжнародна науково-практична конференція CEUR Workshop, Machine Learning Methods and Models, Predictive Analytics and Applications (2021), XIII Всеукраїнська науково-практична конференція Форум молодих економістів-кібернетиків “Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід” (2025), VI International Scientific and Practical Conference "Science and education: synergy of innovation" (2026), X International Scientific and Practical Conference «Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences» (2026).

9. Оцінка структури, мови та стилю дисертації

Зміст дисертації подано у логічній та послідовній формі, що сприяє чіткому розкриттю досліджуваної проблематики. Робота виконана з використанням наукового стилю викладення матеріалу. Зміст, структура,

оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам відповідно Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії” (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, зі змінами внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 03.05.2024 року № 507), Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 “Про затвердження вимог до оформлення дисертації”.

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту

За своїм фаховим спрямуванням, предметом і об'єктом дослідження, методологією, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота Богданової Г.С. відповідає спеціальності 051 Економіка.

11. Дотримання академічної доброчесності

На підставі аналізу тексту дисертації, наукових праць здобувача та Протоколу контролю оригінальності (перевірка наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній системі [Strikeplagiarism.com](https://www.strikeplagiarism.com)) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

12. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту

Здобувач представив основні результати своєї дисертаційної роботи на розширеному засіданні кафедри економічної кібернетики і прикладної економіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна щодо проведення попередньої експертизи дисертації (витяг з протоколу № 9 розширеного засідання кафедри від 30 квітня 2026 року) у формі наукової

доповіді, презентації основних результатів дослідження та подальшого їх обговорення.

У ході виступу було представлено мету та завдання дослідження, теоретико-методологічні засади роботи, основні наукові результати та їх практичне значення. Після завершення доповіді відбулася наукова дискусія, під час якої члени кафедри та присутні науковці поставили запитання щодо окремих аспектів дослідження, на які здобувач надав ґрунтовні та аргументовані відповіді.

У процесі обговорення було відзначено актуальність теми дисертаційної роботи, наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичну та практичну значущість, а також належний рівень обґрунтованості наукових положень і висновків.

Враховуючи високий рівень виконаного дослідження, актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів та їх наукове і практичне значення, у рамках розширеного засідання кафедри було ухвалено рекомендувати дисертаційну роботу до захисту у спеціалізованій вченій раді для здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі наук 05 - Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Головуючий на розширеному засіданні

кафедри економічної кібернетики

та прикладної економіки

Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

к.е.н., доцент

О.В. Панасенко